

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**SHAROF RASHIDOV NOMIDAGI
SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI**

**“ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR ADABIY MEROSINING JAHON
ADABIYOTIDA TUTGAN O‘RNI VA AHAMIYATI”
MAVZUSIDAGI ILMIY-AMALIY ANJUMAN MATERIALLARI
(Samarqand, 15.05.2024-y.)**

Samarqand – 2024

qilib yurgani, ilm-ma'rifatga mehr qo'ygan kishilarga g'amxo'rlik ko'rsatgani ta'sirchan tasvirlangan.

Xayriddin Sultonning «Saodat sohili» qissasini o'qib biz bobomiz Bobur Mirzoning inson sifatidagi ichki olami, ruhiy dunyosidan, shoirlik, shoirlikning jamiyat hayotidagi o'rni, insoniyat tafakkurini oshirishdagi mas'uliyatidan xabardor bo'lamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sarimsoqov B. Badiiylik asoslari va mezonlari. – T.: 2004. B – 22.
2. Jahon adiblari adabiyot haqida. – T.: Ma'naviyat, 2010.
3. Umurov H. Adabiyot nazariyasi – T.: Sharq, 2002. B – 111
4. Бахтин М. Эстетика словесного творчества.– М.: Искусства, 1979. С 9.
5. Sulton X./ Saodat sohili: -T.: G'. G'ulom nomidagi nashriyot va matbaa ijodiy uyi, 2005.

Usmanova Ziyodaxon Ilxomjon qizi,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti doktoranti

XURSHID DAVRON SHE'RLARIDA BOBUR TASVIRI

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston xalq shoiri Xurshid Davronning Zahiriddin Muhammad Bobur shaxsiga bag'ishlangan she'rlari tahlil qilingan. Shoir va lirik qahramonning ichki kechinmalari, ruhiy holatlaridagi o'zgarishlar haqida ba'zi mulohazalar taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: she'r, ruhiyat, badiiy tasvir vositalari, shakl va mazmun, sonet.

Annotation. This article analyzes the poems of the national poet of Uzbekistan Khurshid Davron dedicated to the personality of Zahiriddin Muhammad Babur. Some comments about the inner experiences of the poet and the lyrical hero, changes in their mental state are presented.

Key words: poetry, spirituality, means of artistic representation, form and content, sonnet.

So'nggi yarim asr davomida Bobur va boburiylar tarixini o'rganish va tadqiq etish bo'yicha samarali ishlar amalga oshirildi. Adabiyotshunos olimlar H.Yoqubov, V.Zohidov, H.Sulaymonov, sharqshunos olima S.Azimjonova va professor H.Qudratullayevlarning Bobur hayoti va ijodi bo'yicha olib borgan ilmiy izlanishlari shular jumlasidandir. Ilmiy izlanishlar bilan bir qatorda badiiy ijodda ham Bobur shaxsiyatini o'rganish, uning murakkab hayotini tasvirlash maqsadida O'zbekiston xalq yozuvchisi P.Qodirovning "Yulduzli tunlar", va "Avlodlar dovoni" romanlari, O'zbekiston xalq shoirlari: A.Oripov, E.Vohidov, X.Davron, S.Sayyidlarning bir qator she'rlari dunyo yuzini ko'rdi.

Xususan, shoir Xurshid Davronning Bobur dahosini anglash, ziddiyatlarga to'la hayot yo'lini tasvirlash, shoh va shoir munosabatidagi eng nozik jihatlarni ilg'ab she'rga solish mahorati diqqatga sazovordir. Shoirning "Ey tilim, ey elim, ey ona tuproq" turkumidan o'rin olgan "Zahiriddin Muhammad Bobur", "Vatan haqida yetti rivoyat" turkumidan "Lola gulli piyola", "Bobur", "Boburnomaga bir nigoh" kabi she'rlari ayni mavzuga bag'ishlangani bilan ahamiyatlidir. Adib o'z tuyg'ularini shunchaki ko'ngil mayli, ilhomning quyilib kelishi, oniy vaziyat ta'sirida she'rga solmagani satrlar mazmunidan ham anglashilib turadi.

Otlar yelar, tillarang xazon

Suvoriylar uzra sochilar.

Elas-elas yangraydi azon –

Tog'lar uzra osmon ochilar.[Davron X., 1997: 148].

Ma'lumki, Bobur Samarqandni butunlay tark etib, Afg'onistonga ketayotganida kech kuz edi. Shoir tabiat tasvirini qahramonning ruhiy holati bilan uyg'un tarzda tasvirlash orqali o'quvchi diqqatini jalb eta oladi. She'riyatda inson hislarini tabiat hodisalariga hamohang ifodalash ta'sirchanlikni oshirishga xizmat qiladi. Tong qorong'usida shahardan chiqib ketayotgan Boburning ortidan elas-elas azon tovushining yangrash ham bejizga emas. Azon musulmonlarni namozga, ibodatga chorlovchi maxsus chaqiriqdir. Uni oldinda Hisor tog'laridan oshib o'tishning mashaqqati, o'ziga tegishli bo'lmagan hududlarda buyuk saltanat barpo etish zahmatlari kutib turganiga bir ishoradir. Zero, "Badiiy matn inson, tabiat va jamiyat sarhadlariga tarqalib ketgan uyg'unlikni kashf etadi. Ichki mohiyat va tashqi shamoyil orasida aloqa badiiy yaxlitlikning kafolati, unda subyekt va obyektning ohangdoshligi, shakl va mazmun vobastaligi, tasavvur va g'oya mushtarakligi, talqin va tahlil ziddiyati o'z ifodasini topadi"[Nosirov A., 2012:15]. Shoir va lirik qahramon o'rtasidagi munosabat she'r davomida yangi oqimga yuz tutadi. Endi shoir shunchaki qahramonning tasvirini berish bilan cheklanmaydi, uni so'roqqa tuta boshlaydi hamda oldinda yuz berishi aniq bo'lgan voqealar haqida ogohlantiradi.

"Zahiriddin, qayga borursan,

Bobong taxtin, yurtingni tashlab?!

Qora taqdir seni qul kabi

Qayonlarga ketmoqda boshlab?!

Zahiriddin, bu qanday savdo,

Qora hijrat sari yuz tutmoq?

Yuragingni etar-ku ado –

Tirik turib Vatandan ketmoq?

Zahiriddin, ortga bir qara,

Ortga bir boq, toki sen omon.

Axir keyin tushlaringda ham

Bu tuproqni ko'rmog'ing gumon". [Davron X., 1997: 148-149]

She'rning ta'sirchanligini, kitobxon qalbi va xotirasidan mustahkam o'rin egallashining mezonlardan biri shoirning badiiy san'atlardan foydalana olishida

ko'zga tashlanadi. Yuqoridagi har bir band lirik qahramonga nido yo'sinida boshlanadi. Uni yurakni ado etuvchi ayriliqning davomiyligidan, yurtidan uzoqda kechgan har bir lahza uchun afsus va nadomatlar chekajagidan xabardor etadi. Tabiiyki, shoir oradan o'tgan davr mobaynida qahramonning taqdiri qay tomonga o'zgarib ketishidan xabardor, ammo Boburning o'zi **qora taqdiriga qul** va **qora hijrat** sari yuz tutmoqqa majbur. Shoirning go'zal tashbehlari, ritorik so'roqlardan, takrorlardan foydalanishi, qahramon ruhiy holatiga oid chizgilarning aniqligi she'r tuzilishi va mazmuniga o'zgacha joziba bahsh etadi. Boburning taqdirini mushohada etish asnosida lirik qahramon tilidan aytilgan ushbu satrlar shoirning bu mavzuga hali yana ko'p bor murojaat etishiga ishora qiladi:

Alam bilan yuragi urar,

Shivirlaydi titroq lablari:

"Hamma yerdan ko'rinib turar

Samarqandning minoralari". [Davron X., 1997: 149]

Chindan ham shoir bu mavzuni keyingi she'rlarida yanada teran tafakkur yuritib davom ettirdi. Xurshid Davron o'zbek adabiyotini nafaqat mazmundor va dolzarb tarixiy mavzudagi asarlar bilan, balki Yevropa adabiyotiga xos milliy shariyatimizda kam uchrovchi yangi janr namunalari bilan ham boyitdi. Ijodkorning "Ey tilim, ey elim, ey ona tuproq" sonetlar turkumi bunga dalil bo'la oladi. Turkumdan jami o'n to'rtta sonet o'rin olgan va ularning barchasi tariximiz va milliy adabiyotimizda o'z o'rnini va zalvoriga ega bo'lgan shaxslarga bag'ishlanadi. Zahiriddin Muhammad Boburga bag'ishlangan sonet yuqorida tahlil etilgan she'rning mazmuniy davomi desak adashmaymiz. Chunki sonetda Vatandan yiroqda ulug' saltanat barpo etgan, ammo umr shami asta so'nib yo'qlik olami sari yuz burgan podshohning ichki hislari, ruhiy holati o'z aksini topadi. She'r janr talablariga muvofiq ikkita to'rtlik (katrena) va ikkita uchlik (terseta)dan iborat jami o'n to'rt misrani tashkil etadi.

Sen borsan, chidayman dilim ohiga,

Panipatmas, armon qo'zg'atar titroq.

Bir umr zordirman yurtim hokiga,

Meni olib ketgin, ey ona tuproq. [Davron X., 1997: 64]

Janr talabiga mos ravishda birinchi bandda lirik qahramon va uning kechinmalari, ona vatandan judolik hissi, Movaraunnahr tuprog'iga qaytish istagi haqidagi fikr o'rta tashlanadi. Umuman olganda, Hindiston tuproqlari Bobur va boburiylar uchun begona sanalmaydi. Chunki buyuk Sohibqiron 1398-yilda Hindistonni fath etib o'z davlati tarkibiga kiritganligini hisobga olsak, Boburning bir umrlik orzusi bo'lgan Amir Temur saltanatini qayta tiklash orzusining bir qismini amalga oshirdi deya olamiz. Ammo Bobur yashagan davrda Hindiston o'z mustaqilligini tiklab olgan alohida davlat edi. Temuriylar tasarrufida esa faqatgina Xuroson va Movaraunnahr sarhadlari qolgandi.

Qaydadir hasratim bitilgan tosh bor,

Qaydadir buzilgan xonaqom bordir.

Ul tosh bardoshimdir, ul tosh yoshimdir,

Xonaqoh – buzilgan ona diyordir [Davron X., 1997: 64].

Keyingi bandda an'anaga muvofiq oldingi to'rtlikdagi fikr rivojlantiriladi. Buyuk temuriylar davlatining parchalanishi, shahzodalar o'rtasidagi tortishuvlar, ichki nizolar natijasida parokanda bo'lgan, bir vaqtlar dunyoning juda katta qismini egallagan saltanatning butunlay barham topishidan yuragida toshdek qattiq va og'ir dardning paydo bo'lganiga ishora seziladi.

O'lim paymol etdi dil niyatimni,

Lekin dunyoda sen borsan-ki, tilim,

Umidim tirikdir, tirikdir dilim. [Davron X., 1997: 64].

Tersetaning birinchi bandida yechim beriladi. Bobur orzularining armonga aylanishida o'lim unga to'sqinlik qildi. Ammo lirik qahramon kelajakdan umidvor. Ona tili yashagani muddatcha avlodlari uning armonlarini ro'yobga chiqarishiga umid qiladi.

Alishardim butun saltanatimni

Yurtimning bir chimdim xoku xasiga,

Turkiston bog'larin xush nafasiga. [Davron X., 1997: 64].

She'ning xotima qismini shoir umrining katta qismini ona diyor diydoridan mahrum holda o'tkazgan podshohning iztiroblarga to'la kayfiyati bilan yakunlaydi. Bobur lirikasida Vatandan ayrolik, ona yurt sog'inchi vasfiga bag'ishlangan she'rlar salmoqli o'rinni egallaydi. Shoirning mahorati ham ayni she'rlar ta'sirida yozilgan o'z asarini kitobxonga xuddi Zahiriddin Muhammad Bobur tilidan aytilgandek tabiiy ravishda singdira olishida namoyon bo'ladi. Sonet milliy adabiyotimizga Yevropadan kirib kelgan bo'lishiga qaramay, Xurshid Davron yaratgan barcha sonetlar o'zligimizni anglash, milliy mentalitet, tarixiy shaxs va voqealarning badiiy talqinlari bilan bog'liq lavhalarni ochib berganligi bilan ahamiyatlidir. "Sonetda milliylik ko'proq til va she'r tuzilishi bilan, baynalminallik esa band va mazmun bilan aloqador" [To'ychiyev U., 1992: 189] ekanligini unutmashimiz zarur.

Shoirning "Vatan haqida yetti rivoyat" turkumidagi "Lola gulli piyola" asari Boburning ichki tuyg'ularidagi evrilishlar, ruhiy holatidagi beqarorlik, yuragidagi dardning haddi a'losiga chiqqan tasviri bilan muhimdir.

Agra aro

Kezadi mish-mish:

Saltanatning egasi Bobur

Qirq kundirki, xasta yotarmish,

Xira tortmish ko'zlarida nur. [Davron X., 1997: 196]

Boburning xastaligi nima? Nega uning ko'zlari xira tortib, surati tuproq rangiga kirdi? Nega malikalarning dardlari haddan ziyoda, jondan aziz farzandlarining diydori, xos tabiblarning bilim va urinishlari bekor ketmoqda? Boburni bu qadar holsiz, loqayd qilib qo'ygan dard nima ekan? Shoir keyingi misralarda barcha savollarning javobini Boburning tushkun kayfiyati tasvirida berishga urinadi.

Zarafshonbog' ichida tanho

Holsiz, tolg'in sayr aylarmish,

"Koshki o'lsam dag'i bu darddan

Bo'lsam xalos", - deya aytarmish. [Davron X., 1997: 196]

She'r avvalida qo'yilgan bu kabi savollarga shoir donishmand chol yordamida javob topadi. Sharq mumtoz adabiyotida yo'ldan adashganlarga, yechimi yo'qday tuyilgan muammolar qarshida ojiz qolgan qahramonlarga donishmandlarning yo'l ko'rsatishi motivi ko'p uchraydi. Rivoyat drammatizmga boyligi va ramziy ifodalarga to'laligi bilan shoir ijodida alohida o'rin tutadi. Xastalik – ona yurt sog'inchi, donishmand chol – o'zlikni anglashning so'nggi bosqichi, lola gulli piyola – Ona Vatanga qaytish orzusining timsolidir. Xastalik, ya'ni ona yurt sog'inchi Boburni umrining oxiriga qadar tark etmadi, u goh oshkora, goh pinhona ravishda shoh qalbini o'rtovchi olovga aylandi. Bu dard nafaqat Bobur, balki u bilan birga Hindiston fathida qatnashgan, tinchlik zamonlarida hind tuproqlarida katta mol-mulk egasiga aylangan sarkardalarning yuraklarida ham so'nmas olov yoqdi. Donishmandning bir kaft tuproqqa qarab fol ochishida ham juda katta ramziylik pinhon. Aslini olganda, odamning kaft chiziqlari, kristall shar, kartalar, qahva quyqasi va Qur'oni karim kabi muqaddas kitoblar yordamida fol ochish Sharq mamlakatlarida keng tarqalgan. Shoir bir kaft tuproqqa qarab fol ochish yordamida lirik qahramonning ruhiy ehtiyojini, uni qiynayotgan ayriliqning og'irligini o'quvchi tasavvurida jonlantirishga erishadi.

Donishmand hind qildi bashorat:

“Uni ta'qib aylar piyola,

Piyolaga chekilgan surat:

Yetti dona qip-qizil lola”.

Yana aytdi: “Shundan shoh lohas,

Shundan shohning dilida faryod.

Ul piyola bo'lmish muqaddas

Shoh yurtining xokidan bunyod”. [Davron X., 1997: 197]

Ta'kidlanganidek, donishmand chol – o'zlikni anglab yetishning eng so'nggi bosqichi. Shoh dardining darmoni, barcha ko'ngil yaralarining shifosi birgina yurt xokidan bunyod bo'lgan piyolada mujassam. Piyolaga chekilgan lolalar nega aynan yettita? Sharq mamlakatlarida yetti raqami mo'jizaviy ahamiyat kasb etgan. Yetti sayyora, yetti iqlim, yetti kun, yetti qavat osmon, yetti mo'jiza kabi tushunchalarga diqqat qaratilgan. Hazrat Navoiy ham o'z asarlarida yetti qasr, yetti yo'lovchi, yetti vodiylar kabi yetti soni bilan bog'liq motivlarni gavdalantirgani sir emas. Xurshid Davron piyoladagi yetti lola timsolida Bobur ishqining real hayotda amalga oshirish imkonini cheklangani yohud mutloq ilojsizlik holatining botiniy tuyg'ular bilan emas, ilohiy olamga tegishli ekanligiga diqqatni tortadi. Bobur va uning sipohlarida ona yurtidan o'zi bilan olib kelgan jang qurollari mavjud. Ammo ular juda sovuq, ularda vayron etuvchi kuch mujassamlashgani uchun ham bu qurollarni vatandan yodgorlik sifatida ulug'lab bo'lmaydi, musofirlikda ular kishi qalbini isita olmaydi. Samarqanddan Bobur bilan birga chiqqan beklar, navkarlarning yuragida ona vatanga qaytish orzusi armonga aylandi. “Boburnoma”da ham Movaraunnahr diyorida keltirilgan ne'matlar, buyumlar Boburni naqadar hayajonga solgani, ularga bo'lgan ehtiromning yuksakligi haqida ma'lumotlar uchraydi. Bobur ularga oddiy buyum sifatida emas, balki ona vatanning bir parchasi sifatida baho berishi, qadrlashi faqatgina shu tuyg'ularni

boshdan kechirgan insonlargagina ayondir. Piyolaning sinib qolishi ham tasodifiy hodisa emas. Boburning Samarqandga oid orzularining ham darz ketishidir. U endi Vataniga qayta olmasligini, bir paytlar dunyoni boshqargan temuriylar davlatini qayta tiklashdek buyuk maqsaddan voz kechish, taqdirga ko'nishdan boshqa chorasi yo'qligini tan olishining ramziy ifodasidir.

Qaror bitdi

va hamma ko'ndi –

G'amni tuyib xasta vujudda,

Piyolani maydalab ko'mdi

Mo'ysafid bek shahardan chetda. [Davron X., 1997: 198]

Ba'zan aql tan olgan imkonsiz ishlarni yurakning tan olgisi kelmay qaysarlik qiladi. Lirik qahramonning ham qalbi va aqli o'rtasida murosasizlik mavjud. Ammo Bobur vujudidagi bu ikki azaliy raqiblar muhorabasida aql g'alaba qozonganini shoir juda chiroyli tasvirlaydi. Aslida shaharning cheti Bobur yuragining eng pinhon, eng chuqur joyidir. Siniq piyolani, ya'ni Ona vatanga qaytish orzusini u qalbining hech kim dahl qila olmaydigan yeriga ko'mdi.

Bobur qaytdi taxtiga yana –

Garchi dilda g'am ildiz otmish,

Garchi Vatan sog'inchi siyna

Aro xuddi xanjardek botmish. [Davron X., 1997: 198]

Bo'lib o'tgan voqea Boburning tahlikali, murakkab va notinch hayotida unga hamrohlik qilgan barcha turkistonlik beklarning oromini buzdi. Qalb yaralarini tirnab, ularning eng nozik nuqtalariga ta'sir ko'rsatdi. Tunlari oromi buzilgan beklarning ufqqa behush boqishlarini hind madaniyatiga xos bo'lgan morbozlarning ilonni kuyga rom qilishiga o'xshatishi ham shoir mahoratidan darak beradi.

Shomda quyosh botayotganda,

Yer ostiga ko'mik piyola

Siniqlari uzra gulxanday

Tovlanadi yettita lola. [Davron X., 1997: 198]

Inson hislarini atrofdagilardan yashirishga qanchalik urinsa, yolg'iz qolganda shunchalik uning asiriga aylanadi. Kuni bilan saltanat tashvishlarini yelkasida ko'tarib yurgan podshoh ham tunda o'z dardlaridan qochishga joy topa olmaydi. Yuragining eng tubiga ko'milgan siniq piyola uzra lolalar qaytadan bosh ko'taradi. Rivoyat shu qadar katta mahorat bilan she'rga solinganki, kitobxon Boburning dardlariga, psixologik o'zgarishlariga, ruhiy iztiroblariga bevosita daxldorlik hissini tuyadi. "Markazida Inson obrazi turgan har qanday asar agar u yuksak iste'dod, falsafiy ruh, umuminsoniy g'oya asosida yaratilar ekan, butun dunyoga daxldor bo'la oladi. Demakki, bunday asarlar jahon adabiyoti durdonalari ro'yxatiga kiritilishining obektiv belgisi hisoblanadi"[Davlatova A., 2021:90]. Biz bu ta'rifni Xurshid Davronning yuqorida tahlil etilgan va umuman tarixiy mavzuda yaratilgan barcha asarlari uchun tegishli deya olamiz.

Xulosa qilib aytganda, shoirning Bobur mirzoga bag'ishlangan asarlari g'oyaviy-badiiy mukammalligi, betakror tashbehlarga boyligi, ziddiyatli

kechinmalarning turlicha tovlanishlari tarixiylik mezonida mahorat bilan qalamga olinganligi bilan e'tiborga loyiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Davlatova A. Abdulla Oripov she'riyatida poetik tafakkur tadriji. - T.: "Tafakkur", 2021.
2. Носиров А. Одил Ёкубов романлари поэтикаси. - Т.: "Фан", 2012.
3. Xurshid Davron. Bahordan bir kun oldin. T.: - "Sharq", 1997.
4. To'uchiyev U. Adabiy turlar va janrlar. 2-jild. Lirika. T.: - "Fan", 1992.

sifatida qo‘llanilishi	241
Ishanjanova Munosibxon. “Boburnoma” asari fransuzcha tarjimasida etnografik birliklarning leksik-grammatik nomutanosibligi	246
Алмишева Ё.М. Анализ перевода медицинских терминов «Бабурнаме» на русский язык	249
Sharipov Azizjon. Mirzo Bobur nomi bilan bog‘liq ayrim toponimik ma’lumotlar.....	253
Rasulova Istoda. Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asarida interferensiya hodisasi.....	263
Zayniyeva Yulduz. “Boburnoma” asarida muddatul-umr va muddati madid Izofiy birikmalarining inglizcha tadqiqi	266
Ercan Alkaya, Gökçe Baysak. Tarihî türk lehçelerinde ve karluk grubu türk lehçelerinde /b/ sesi.....	269

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR VA ZAMONAVIY ADABIYOT

Hasanov Shavkat, Dilbar Ro‘ziqulova. Hozirgi she’riyatda Bobur obrazi talqinlari.....	279
Nosirov Azmiddin. Boburshoh iztiroblarining badiiy talqini...ю.....	285
Davronova Mahfuza. Pirimqul Qodirov romanlarida temuriy malikalar talqini...	290
Karimova Yulduz. “Ruhum yaratib eding latofat birla...”	294
Xurramov Olmos. Pirimqul Qodirov ijodida Bobur siymosi.....	300
Ergasheva Rayhon. Zamonaviy she’riyatimizda Bobur timsoli.....	307
Quljanova To‘lg‘anoy. Asqar Mahkam ijodida Mirzo Bobur siymosi talqini.....	311
Adilova Fanuza. Xayriddin Sulton qissalarida Bobur siymosi (“Saodat sohili” qissasi asosida).....	318
Usmanova Ziyodaxon. Xurshid Davron she’rlarida Bobur tasviri.....	321

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING TARIX, ETNOGRAFIYA, DAVLATCHILIK VA HUQUQ MASALALARIGA DOIR QARASHLARI

Mirzaev Avazbek. Zahiriddin Muhammad Bobur va boburiylarning iqtisidiy-ijtimoiy masalalarga doir qarashlari.....	328
Tadjixon Sabitova. Boburiylar sulolasidan Jaloliddin Akbarning davlat siyosati va madaniyati	331
Yuldashev Botir. “Jahongirnoma” asarida Boburiylar davlatidagi madaniy hayotning yoritilishi	337
Xidirov Xoshim. Zahiriddin Muhammad Bobur: hukmdorlikning mashaqqatli yo‘li va zahmati	341
Tojiyev Dostonjon, Toshqulova Shahnoza. Bobur mirzo haqida “Turkiston Rossiya va Xitoy oralig’ida” kitobi muhim manba sifatida	346